

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 5, July.- Dec. 2020, PP

پارکھ

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ جون 2020ء، مسلسل شمارہ 10

☆ قمر النساء

نبی پاک دی سیرت دا اچھا پکھ..... بالاس نال محبت

Abstract

The life of Prophet Muhammad (peace be upon him) is a complete and exemplary personality to equip with all inner qualities. The life of Holy Prophet (peace be upon him) is consisted of comprehensive qualities. He is a preceptor in his living conducted and his Sunnah.

This research article brings into light the important and beautiful aspect of life of the prophet Muhammad (peace be upon him). It presents an analysis of the teachings of Hazrat Muhammad(PBUH). The love and affection with his children in a passionate, objective and vivid manner. The love with children reflects the positive side of personality and existence of human being. The life of Hazrat Muhammad (PBUH) is full of love with children at different events. He guided, through the

☆ اسٹنٹ پروفیسر پنجابی، گورنمنٹ کالج برائے خواتین کامونکے

acts of kindness and love towards the children could

be a best policy for a Muslim society.

سیرت پاک سدا بہار موضوع اے تے انسانی تاریخ وچ حضورؐ دی شخصیت اُچا، سُچا تے بھرواں مقام رکھدی اے۔ کسے نوں دنیا وچ پنج ست سوانح نگار مل جاوَن تاں اوہدی وڈیائی دی دلیل اے پر بقول ڈاکٹر اسپرنگر رسولِ محتشم نبی آخر الزماںؐ دی ہستی نوں ایہ عظمت تے وڈیائی اے کہ اوہناں دے سیرت نگاراں دی گنتی لکھ توں ودھ اے۔

”حضور سرور کائنات حضرت محمدؐ داسب توں وڈا تے پہلا سیرت نگار خود خالق

کائنات اے۔ قرآن مجید الحمد توں والناس تک اوس کملی والی ذات دیاں

تعریفیاں تے توصیفاں نال بھریا ہویا اے۔“ (1)

پہلے زمانیاں دے صحیفیاں (صحائف) وچ آپؐ دی آمد تے شخصیت دے تذکرے موجود نیں جیہڑا مقام نبی پاکؐ دی ذاتِ مبارکہ نوں حاصل اے۔ اوہ دنیا دی کسے شخصیت نوں حاصل نہیں۔ حضورؐ دی حیاتی بین الانسانی مشن دی داستاں اے۔ آپؐ دی حیاتی قرآن دے ابدی اصولاں دی تفسیر اے جہناں نوں عمل دی زبان وچ مرتب کیتا گیا۔ اوہناں دی حیاتی اوس مقدس پیغام دی تکمیل تے اوس شمع وانگ اے جہوں آدمؑ، ابراہیمؑ، موسیٰؑ، عیسیٰؑ تے باقی تمام نبیاں نے اپنے اپنے دور وچ روشن کیتا۔

”ہم سیرت پاکؐ کو مر بوط نہیں کر سکتے، واقعات کی توجیہ نہیں کر سکتے۔ مطالعہ

سیرت کا مقصد متعین نہیں کر سکتے اور اس سے جو کچھ اخذ کرنا ہے، اوہ سب کچھ

اخذ نہیں کر سکتے، تاوقتیکہ ہم حضورؐ کے کام کی نوعیت، اسکے امتیازی پہلوؤں اور

اسکے دائرہ کی وسعتوں کو پیش نہ رکھ لیں۔“ (2)

لفظ ”سیرت“، جیہدے نال ورتیا جاوے گا، اوہدی سیرت ہووے گی۔ جیویں سیرت صحابہ، سیرت شہداء، سیرت

اولیاء پر جدوں سیرت دے نال ہو ر کوئی ناں نہ ہووے تے فیر پک ہو جاندا اے کہ گل بات رسولِ محتشمؐ بارے اے۔

”حضورؐ دا ذکر سیرت مڈھلیاں کتاباں، پہلیاں الہامی کتاباں دے نال نال

قرآن مجید وچ تھاں تھاں تے لکھدا اے جد کہ غیر الہامی کتاباں وچ آپؐ دا

ذکر انساناں دی تانگھ تے خواہش دے روپ وچ سامنے آیا۔“ (3)

حضرت محمد ﷺ دی مبارک تے پاک حیاتی اُچ پدھر دا نمونہ اے۔ بالاں نال محبت تے پیار رسول کریم ﷺ دی کامل حیاتی داروشن پکھ تے ابدی ہدایت داعمدہ تے اعلیٰ ذریعہ اے۔ ایس پکھ دے روشن پہلوؤاں نوں سیرت نگاراں نے اپنی اپنی بساط مطابق بھروس ڈھنگ راہیں بیان کیتا اے۔ نبی کریم ﷺ دا فرمان اے۔

”من لا یرحم لا یرحم“

جو رحم نہیں کرتا، اس پر رحم نہیں کیا جاتا۔“ (4)

آپ ﷺ دی بالاں نال محبت مختلف حدیثاں راہیں اُگھڑ دی اے۔ حضرت انسؓ روایت کردے نیں:

”میں نے کسی امام کے پیچھے حضور ﷺ سے زیادہ مختصر اور مکمل نماز ادا نہیں کی۔

وہ بچے کے رونے کی آواز سنتے تو نماز کو مختصر کر دیتے کہ کہیں اس کی ماں

پریشان نہ ہو۔“ (5)

آپ ﷺ دا معمول سی کہ جدوں وی فصل دانواں میوا آؤندا تے پیٹھیاں سنگیاں وچ جیہڑا سب توں نکا بچہ

ہوندا، سب توں پہلوں اوہنوں دیندے۔ جابر بن سمرہؓ اپنے بچپن دا واقعہ بیان کردیاں آکھدے نیں۔

”ایک دفعہ میں نے حضور اکرم ﷺ کے پیچھے نماز ادا کی۔ فارغ ہو کر جب

آپ ﷺ گھر چلے تو میں بھی ساتھ ہولیا۔ ادھر سے چند اور لڑکے نکل آئے۔

آپ ﷺ نے سب کو پیار کیا اور مجھے بھی پیار کیا۔“ (6)

جنگ ظلم تے ستم دی مونہہ بولدی تصویر ہندی اے۔ لکھاں دی گنتی وچ زنانیاں تے بالاں نوں جنگاں وچ شہید

کردتا جاندا سی۔ لاشاں دے انبار لگ جاندا سن۔ اسلام نے زنانی تے بالاں نوں جنگ دے وچکارا مان وچ لین دی

نصیحت کیتی اے۔ جنگ دی حالت وچ بچیاں دی حفاظت اسلامی طرز عمل اے تے حضور ﷺ نے بچیاں نوں قتل کرن توں

نہی نال منع فرمایا۔ حضرت اسامہؓ بیان کردے نیں:

”رسول اللہ ایک زانو پر مجھے اور دوسرے پر حسنؓ کو بٹھا لیتے اور پھر دونوں

زانو ملا کر کہتے۔ اللھم ارحھما فالی ارحھما

ترجمہ: خداوند! ان دونوں پر رحم کر کیونکہ میں ان دونوں پر رحم کرتا ہوں۔“ (7)

پنجابی ادب وچ سیرت نگاری دی منظوم روایت دے نال نال نثری سیرت نگاری دی مضبوط روایت موجود

اے۔ پنجابی وچ لکھن والے سیرت نگاراں نے جتھے اپنیاں کتاباں وچ سیرت پاک دے ذکر کیتے موضوع یعنی نبی کریم دا بچیاں نال پیارنوں اُجاگر کیتا، اوتھے اوہناں بالاں لئی سیرت پاک ﷺ دیاں کتاباں لکھن ول خاص دھیان دتا اے۔ بالاں بارے لکھیاں جان والیاں سیرت دیاں کتاباں زیادہ تر نشر وچ ملدیاں نیں۔

پنجابی نثری سیرتی ادب وچ بالاں لئی سیرت دی سب توں پہلی کتاب دلشاد کلاںجوی دی سرائیکی لہجے وچ ”سیرت رسول ﷺ“ اے جہدا پہلا حصہ ”جڈاں رسول کریم ﷺ بال ہن“ 1975 وچ چھاپے چڑھیا۔ ایہ ایس مقصدنوں سامنے رکھ کے لکھی گئی اے کہ سرائیکی ادب تے سرائیکی بال حضور دی سیرت توں محروم نہ رہ جاوے۔ ایس کتاب وچ نبی کریم دی حیاتی نوں مختصر بیان کیتا گیا۔ حضور دے اجداد توں شروع ہو کے ملک شام دے دوسفراں تاں بیان اے۔ نبی پاک ﷺ دی مڈھلی حیاتی دے اہم واقعے تے حالات عام فہم تے آسان زبان وچ بیان کرن دی کوشش کیتی گئی اے۔ اوہناں پکیاں روایتاں توں لا بھ چکی۔ ”سیرت رسول ﷺ“ دادو جاحصہ ”جڈاں رسول کریم ﷺ ننگر ہن“ 1976ء وچ چھپیا۔ ایس حصے وچ دلشاد کلاںجوی ہوراں بالاں لئی سادگی تے جامعیت نال حضور دی جوانی دے حال لکھے نیں۔ ایہدے اہم سرنائیں وچ فجار دی جنگ، حلف الفضول، مائی خدیجہ دا کاروبار، نبی پاک نال نکاح، اولاد تے خوشی دے دیہاڑے شامل نیں۔ کلاںجوی ہوراں ہر ڈھب نال نبی پاک دی جوانی دے اہم واقعیات نوں اُلکیا۔ ایس توں اڈ خانہ کعبہ دی نوں اُساری، آپ ﷺ دی برادری، حضور ﷺ دی جوانی دے یار باش، قول دے سچے، وعدے دے پکے، آپ ﷺ دی دیانتداری، بے داغ جوانی تے اُچے اخلاق نوں بڑے سوہنے ڈھنگ راہیں بالاں تیکر اڑاون دی بھرپور کوشش اے تاں جے بال رسول کریم دی حیاتی دے ایہناں سنہری وصفات توں متاثر ہو کے حیاتیاں نوں سنوار سکے۔ نبوت دے اعلان توں پہلاں امی آپ ﷺ اپنے قول دی سچائی تے لوکاں دیاں شیواں دے امانتدار ہون پاروں لوکاں وچ صادق تے امین وجھوں مشہور سن۔ دلشاد کلاںجوی ایس وصف دا ذکر کردیاں لکھدے نیں۔

”حضور کریم ﷺ ہمیشہ تے ہر جا سچ بُلیندے ہن، چاہے کوئی مجبوری ہووے،

وڈے کنوں وڈا لُج ہووے یا کوئی مصلحت ہووے۔ آپ ﷺ کڈا ہیں وی

کوئی کُوڑ نہ مریندے ہن۔ مکے دے لوکاں کوں آپ دی ایہ عادت بہوں

پسند ہئی۔ آپ کوں عرباں جیسے بے باک تے کراڑے بندیاں کنوں عین جوانی

وچ صادق القول دا خطاب مل ونجے۔“ (8)

کتاب دا تیجا حصہ ”جڈاں رسول کریم ﷺ کوں نبوت ملی“ وچ نبی کریم ﷺ دے غارِ حرا وچ جاوَن توں شروع کر کے آپ ﷺ دے وصال مبارک تیکر دے حالات بڑی عقیدت، محبت پر اختصار تے جامعیت نال بیان کیے نیں۔ دلشاد کلاںچوی دی سیرت رسول ﷺ دے تنوں حصے سرائیکی زبان دے لب و لہجہ دی سوہنی ونگی نیں۔ ایہناں تنوں حصیاں بارے پروفیسر ریاض مجید آکھدے نیں۔

”ایہہ کتاباں ایس اعتبار نال تاریخی حیثیت دیاں حامل نیں کہ اوہناں سرائیکی

نوں سیرت رسول اکرمؐ دے نال مشرف کیتا اے۔“ (9)

اختر جعفری دی کتاب ”حضور پر نور“ ایس پکھوں سب توں دکھ اہمیت رکھدی اے کہ ایہدے وچ بچیاں دی نفسیات نوں مکھ رکھ کے حیاتی دے نین نقشاں نوں ترتیب دتا گیا جیہنوں ذاتِ باری تعالیٰ نے خود پاک تے سوہنا نمونہ آکھیا اے، جیہڑی قیامت تیکر آون والے لوکاں لئی اللہ سوہنے دے چھیکو لے نبیؐ دی سیرت اے جس نوں (The Hundred) دے غیر مسلم مصنف ”ہارٹ“ نے سب توں وڈی تاریخ ساز شخصیت منیا اے۔

”بچپن وچ دتے گئے سبق پتھر اُتے اُکرے ہوئے نقشاں وانگوں پکے

ہوندے نیں۔ بچیاں نے ای وڈیاں ہو کے مستقبل دیاں نہیاں چکنیاں

ہوندیاں نیں۔ ایس لئی بچیاں دے ذہناں نوں سنوارنا، مستقبل نوں سنوارن دا

بڑا وڈا ذریعہ اے تے جے ایس اپنے آقا ﷺ دی مثالی حیاتی نوں بچیاں وچ

عام کر سکے تے بڑی چھیتی سوہنا تے صاف معاشرہ وجود وچ آسکدا

اے۔“ (10)

”حضور پر نور“ بچیاں لئی سیرت دی چھوٹی جیہی کتاب وچ تھوڑے جہیاں صفحیاں وچ نبی پاکؐ دی پوری حیاتی دے دتے واقعے نوں سمیٹنا کوزے وچ دریا بند کرن نالوں گھٹ نہیں۔ جعفری صاحب دی وسعت نظر نے بچیاں دی نفسیات نال ڈونگھی واقفی دے باعث سیرت دی ایس کتاب وچ سادہ تے عام فہم زبان ورتی اے جیہنوں پینڈو تے شہری بچے آسانی نال پڑھ سکدے نیں۔ کتاب دے سرنا نوایاں وچ قدیم عرب واحد و داربعہ، آبادی، پانی تے ہوا، پیداوار، عرب دیاں قدیم قوماں، اسلام توں پہلاں عرباں دی مذہبی تے اخلاقی حالت تے عرباں دی قوم پرستی دا نکھیر اک سو جھوان وانگ کیتا گیا اے۔ قبیلہ قریش، عبدالمطلب دی اولاد، حضور پر نورؐ دی ولادت باسعادت تے بچپن دے حالات

نوں پہلے لکھاریاں نالوں نکھیڑ ویں تے واضح طریقے نال لکھیا اے۔ پڑھن والیاں خاص طور تے بچیاں نوں تھوڑے لفظاں وچ پوری تاریخ سمجھ آجاندى اے۔ حضور پر نور ﷺ دی ولادت باسعادت بارے اختر جعفری بڑے سوہنے ڈھنگ بیان کردے نیں۔

”سورج نکلن توں کجھ چر پہلاں فجر دا نمہاں نمہاں چان مشرق دے اُفتق اُتے ظاہر ہويا، جہدے نال رات دا گھپ ہنیرا ہولی ہولی ہٹ گیا۔ عرب اُتے جہالت تے کفر دے چھائے ہوئے بدل چھٹ گئے۔ صحراواں وچ برائی تے شرک دیاں ہنیریاں رُک گئیاں۔ کائنات کھلوگئی تے بٹ بٹ کن لگ پئی۔ رُشد تے ہدایت دے چشمے جاری ہو گئے یعنی حضرت عبداللہ دی وفات دے کجھ مہیناں مگروں موسم بہار وچ 20 اپریل 571ء پیر والے دن حضرت آمنہ بی بی نوں اللہ تعالیٰ نے اپنی کمال رحمت نال چن تے سورج نالوں ودھ خوبصورت پتر عطا کیتا۔“ (11)

بچپن وچ ای آپ ﷺ دیاں عاداتاں عرب بالاں نالوں دکھریاں سن۔ آپ کھیڈن دی بجائے کلے بہہ کے کائنات تے دو جیاں شیواں اُتے غور کرنا پسند فرماندے۔ قدرت وی آپ دی حفاظت فرماندی۔ بچپن وچ آپ دے دادا جان دا انتقال تے چھ مہینے دی عمرے آپ دی ماں حضرت بی بی آمنہ دا آپ نوں چھوڑ کے چلے جانا، ایہہ واقعات خاص طور تے بچیاں نوں بہت متاثر کردے نیں۔ آپ ﷺ دیاں عاداتاں، تجارت لئی شام دا سفر، نبوت دی مہر، صادق تے امین، سیدہ خدیجہ نال نکاح، خانہ کعبہ دی تعمیر، غارِ حرا وچ عبادت تے وحی دا نزول، اعلانیہ تبلیغ، حضور پر نور وی مخالفت تے گستاخیاں، معراج شریف، مدینہ ول ہجرت، قبلے دی تبدیلی ورگے سرناویاں نال سیرت پاک دے روشن پہلوواں نوں بھرپور طریقے نال اُجاگر کیتا گیا۔ سارے غزوے، غزوہ بدر، غزوہ تبوک تیک اختصار تے جامعیت تے روانی راہیں بیان کیتے گئے نیں۔ مجموعی طور تے سیرت پاک دا بیان کرن دا ڈھنگ بالاں دی عمر تے اوہناں دی نفسیات دے مطابق بہترین کوشش اے۔

بالاں لئی سیرت پاک دے موضوع تے اک ہور کتاب ”حضور ﷺ دی حیاتی“ اے۔ ایہدے لکھاری سميع اللہ قریشی نیں۔ ایہ کتاب 1980ء وچ پنجابی ادبی بورڈ لاہور ولوں چھپی۔ ایس کتاب دے مصنف مضمون دے ماہر ہون دے نال نال پنجابی دے جانے پچھانے شاعر تے نقاد وی نیں۔ کتاب دی تیاری وچ اوہناں نوں ڈاکٹر نذیر احمد، سجاد حیدر

تے محمد آصف خاں ورگے نامور مصنفان تے محققان دی سرپرستی حاصل سی۔ ایہہ 40 صفحیاں دی مختصر لکھت اے۔ بالاں لئی لکھت ہوون پاروں زبان وی ڈھیر سادہ تے رواں اے۔ سیرت نگار سمیع اللہ قریشی نے تمام سرناویاں نوں ایڈے اختصار نال پیش کیتا اے کہ بعض واقعات اصل حقیقت وی پوری طرح واضح نہیں ہو پائی۔

کتاب وچ عرباں دیاں ریتاں رسماں تے لڑائی جھگڑیاں بارے مختصر روشنی پائی اے۔ باقی سرناویں وچ نبی پاک ﷺ دی جوانی، ویاہ، نبوت، اسلام دی تبلیغ تے کافراں دے ظلم، حبشہ ول ہجرت، ناکہ بندی، طائف ول سفر تے معراج نبی، پہلی اسلامی وسوں، کفر تے اسلام دے معرکے، حدیبیہ داراضی نامہ، مکے دی فتح، بادشاہاں نوں اسلام دا سدا، آخری حج دا خطبہ، حضور ﷺ دا مہاندرا، بیماری تے وصال۔ سیرت دی ایس کتابڑی وچ نبی مکر ﷺ دی قدآور شخصیت نوں پچیاں لئی ڈاڈھی عقیدت تے محبت نال پیش کیتا اے پر کچھ تھاواں تے کمیاں رہ گئیاں نیں جیہڑیاں پچیاں دے کورے ذہناں تے نقش نیں۔ سیرت نگار دے گھٹ مطالعہ پاروں ایہو جہیاں کمیاں رہ جاندیاں نیں۔

”آمنہ دالال ﷺ“ مصنفہ عالیہ فروغ احمد ہوراں دی لکھی مختصر سیرت اے۔ کتاب چشتی کتب خانہ جھنگ بازار فیصل آباد نے جولائی 1984 وچ چھاپی۔ ادارہ شرقیہ پاکستان اسلام آباد داناں وی ایہدے چھاپن والیاں وچ شامل اے۔ فیصل آباد دے نعت گو شاعر صائم چشتی کتاب دی اشاعت دے اصل محرک نیں۔ کتاب دے کل 63 صفحے نیں۔ عالیہ فروغ نے ”آمنہ دالال ﷺ“ نوں پچیاں لئی پہلی سیرت دی کتاب امتھیا اے جدکہ ایس توں پہلوں ”حضور ﷺ دی حیاتی“ تے ”حضور ﷺ پر نور“ ورگیاں کتاباں پچیاں لئی چھپ چکیاں سن تے خاص طور تے حضور پر نور ﷺ ورگی کتاب نوں نہ پڑھنا، اوہناں دی لاعلمی اے۔

سیرت دی کتاب تخلیق کرن توں پہلوں کوئی مستند سیرت پڑھن دی تھاں عام کتاباں، نصابی کتاباں نے وڈیاں دیاں گلاں نوں ای مکھ رکھیا اے۔ سیرت نگاری سوکھا کم نہیں۔ سیرت لکھن واسطے عقیدت تے محبت دے نال نال سیرتی ادب تے بھرپور نظر ہونی چاہیدی اے۔ وڈے وڈے مصنف تے محقق ایس راہ تے ٹردے ٹردے نیں۔ اوہ ذاتِ بابرکات جس دی ثنا کائنات دا ذرہ ذرہ کردا اے۔ روحاں تے فرشتے وی ہر ویلے اوہناں دی حمد، ثنائے نعت خوانی وچ رُجھے رہندے نیں۔ سیرت بیان کرن توں پہلاں ہر لکھاری ڈھیر محتاط ہوندا اے، کیوں جے اک ماڑی جیہی غلطی یاں خطا اوس نوں نہ صرف راہواں کراہے پاسکدی اے، سگوں اوہدے تے قہر خداوندی وی نازل ہو سکدا اے۔ عالیہ فروغ دے مطابق:

”میں ایس کی دے ہوندیاں ہوئیاں حضور پاک ﷺ دی پاک سیرت لکھن دی دلیری کر لئی۔ میں اپنے نصاب دیاں کتاباں چوں جو پڑھیا یا بزرگاں کولوں سنیا سی، اوہنوں سامنے رکھیا تے اللہ داناں لے کے ٹٹے بھجے فقریاں وچ ڈھال لگ پئی۔ اخیر ایہہ چھوٹی جیہی کتاب اللہ نے پوری کردتی، جہدا ناں میں ”آمنہ دالال“ رکھیا اے۔“ (12)

کتاب وچ عرب دی تاریخی صورت حال توں لے کے حضور ﷺ دی ولادت تے رحلت تک دے حالات نوں بڑے من موہنے طریقے نال بیانیا گیا اے، بھر واد مطالعہ نہ ہون پاروں کچھ واقعے بغیر تحقیق ای بیان کردتے نیں۔ ایڈی وڈی ہستی بارے ایہہ رویہ بہت نامناسب اے، جویں حضرت خدیجہؓ تے اوہناں دے چاچے ورقہ بن نوفل والے واقعے وچ مصنفہ نے تاثر دتا کہ ملک شام جاوے واسطے نبی پاک ﷺ دا چناؤ ایس لئی کیتا گیا کہ ورقہ بن نوفل نوں اوہناں دے نبی ہون دا پتہ سی۔ ایہو جیہی گل ہووے وی تے سیرت یا حدیثاں دیاں مستند کتاباں توں کدے وی ایہہ تاثر ثابت نہیں ہوندا۔ ایسے طرح ”حضور ﷺ پاک دی نبوت“ والے سرناویں وچ لکھیا اے کہ حضور نوں اپنے نبی ہون دا پک سی۔ آپ ﷺ غارِ حرا وچ فرشتے جبرائیلؑ دے انتظار واسطے جان دے جیہڑا مناسب نہیں، جے آپ ﷺ وحی دے انتظار وچ غارِ حرا جان دے، فیر جبرائیلؑ دی آمد تے آپ نوں حیرت تے لرز طاری نہ ہوندا۔ نبی نبی اے بیشک اوہ بچہ ای ہووے۔ نبی پاک ﷺ دافرمان ”میں اودوں وی نبی ساں جدوں آدمؑ گارے دی شکل وچ سن“ ایس حدیث وچ کوئی شک نہیں۔ ”الوداعی حج“ دے موضوع وچ وی مصنفہ نے نبی پاک ﷺ دی مشہور حدیث ”میں جہدا مولا، اوہدا علی مولا“ نوں آخری خطبے وچ شمار کیتا اے۔ مصنفہ نے معراج شریف دے واقعے دا ذکر ہی نہیں کیتا جیہدے وچ نماز دا تحفہ ملیا تے نبی پاک ﷺ نوں آسماناں تے بلا کے جنت تے دوزخ دے نظارے کروائے گئے تے آپ ﷺ نے مسکرا دے لباناں نال اپنے رب نال آمنے سامنے ملاقات کیتی۔

سبھ واقعے بچیاں نوں حقیقتاً پتہ ہونے چاہیدے نیں، نہیں تاں بچے ابہام دا شکار ہو جان دے نیں۔ مصنفہ مطالعے دی گھاٹ پاروں اہم واقعاں نوں صحیح طور تے بیان نہیں کر سکیاں جیہڑا سیرت نگاری لئی بہت نامناسب رویہ اے۔ محمد اقبال نجمی دی کتاب ”سیرت حضور ﷺ دی“ فروغ ادب اکادمی گوجرانوالہ توں 1985ء وچ شائع ہوئی۔ ایہہ 135 صفحیاں دی سیرت دی واحد کتاب اے جہدے وچ حضور ﷺ دے بالاں نال پیار نوں بڑی محبت تے عقیدت

نال اُبھار یا اے، ایس طرح بالاں لئی ایہ مستند سیرت آکھی جاسکدی اے، کیوں جے ایہدے واقعات اتے بیانن ڈھنگ وچ بچیاں پنجابی دے ادبی تے ابلاغ دے مسئلیاں نوں مکھ رکھیا اے۔ سیرت دی ایس خوبصورت لکھت دا انتساب ”چڑھاوا“ دے لفظاں نال انج لکھیا اے۔

”اوس ویلے دے ناں

جدوں جہالت دے ہنیرے وچ

محمد ﷺ دا نور پھٹیا“ (13)

نجی صاحب نے سیرت دے تمام اہم پہلوواں نے چانن پایا اے تے کوئی اہم واقعہ جیہڑا بچیاں دیاں دوسریاں کتاباں وچ موجود نیں۔ اوہناں ایس لکھت وچ کسے نوں نہیں وساریا۔ ”حضور ﷺ دے آون توں پہلاں“ دے سرناویں بیٹھ مصنف نے نبی کریم ﷺ دے ایس دنیا تے تشریف لیاون توں پہلاں واقعے نوں ایس طرح بیان کیتا اے جیہڑے بچیاں نوں آسانی نال سمجھ آ جاون، عام فہم تے سادہ پنجابی زبان ورتی اے۔ مصنف قبل از اسلام عرب دی جہالت، تاریکی تے بربریت بارے آکھدا اے کہ لوکاں دی جانوراں ورگی حالت سی۔ شراب نوشی، جوا، بے حیائی، جھوٹھ، چوری، زنا، ڈاکہ کڑیاں نوں زندہ فن کردینا، تنکیاں کعبے داطواف، ماڈیاں دا ٹکڑے سامنے سجدہ، رب نوں چھڑی شے لوکاں نوں چنگی لگدی، اوہنوں پوچن لگ پیندے۔ لوکی فرشتیاں نوں رب دیاں دھیاں تے جتاں نوں رب دے رشتے دار آکھدے۔

”شُرک ایس طرح وی ہوندا سی پئی لوک جدوں کسے دور دراڈے سفر تے

جاندے نے ستو دے بُت بنا کے رکھ نال رکھ لیندے۔ پہلاں اوہناں دی

پوجا کردے تے فیر بھکھ لگن تے اوہناں نوں کھالیندے تے ایہدی سب

توں وڈی وجہ ایہہ سی پئی اوس دور وچ جہالت بڑی ودھ گئی سی۔ ایسے وجہ نال

لوکاں دا چھوٹیاں چھوٹیاں گلاں تے جھگڑا ہو جاندا تے فیر ایہہ جھگڑا خاندانی

جھگڑے وچ بدل جاندا جیہڑا کئی کئی پشتاں تیکر چلدا رہندا“ (14)

ایہہ حالات سن جدوں رب سوہنے نے اپنے بندے نوں سدھی راہ تے پاؤن دا فیصلہ کیتا تے نبی کریم دے دنیا

تے تشریف لیاون نال ہر پاسے نور پھیل گیا تے ہر پاسے خوشیاں تے بہار آ گئی۔

”آپ ﷺ دے دادے ہو راں آپ ﷺ نوں خوب پیار کیتا تے آپ دانان

محمد ﷺ رکھیا، جیہدا مطلب۔ تعریف کیتا گیا۔“ (15)

محمد ﷺ ناں پورے عرب وچ کسے دا نہیں سی، جیہڑا وی آپ نوں ویکھدا تے آکھدا ”بچہ تیرا سوہنا تے صحت مند اے۔“ حضور ﷺ دا خاندان قریش جیہڑا عرب دے سارے خاندان نالوں ودھ عزت والا سی۔ دادا عبدالمطلب تے اوہناں دے والد ہاشم کعبے دے خدمت گار سن۔ پو حضرت عبداللہ آپ دی پیدائش توں پہلے فوت ہو چکے سن۔ آپ ﷺ دی ماں نے آپ دانان احمد ﷺ رکھیا (جیہڑا اپنے رب دی ساریاں نالوں چوکی تعریف کرے) آپ ﷺ نوں دائی حلیمہ دے سپرد کرنا۔ چار ورھے تیکر حلیمہ سعدیہ کول رہنا تے سینہ چاک دا واقعہ پیش آنا۔ فیر مکہ توں مدینہ داسفر ماں دا انتقال، دادا عبدالمطلب دا پرورش کرنا، چاچے ابوطالب دا پرورش کرنا تے اپنے بچیاں نالوں ودھ آپ ﷺ نال پیار کرنا، بارہ ورھیاں دی عمرے چاچے نال تجارت لئی شام دے سفر تے جانا۔ رستے وچ عیسائی راہب دا آپ ﷺ نوں بچان کے آکھنا:

”اے بچے وچ اوہ ساریاں نشانیاں ہے نیں جیہڑیاں آون والے نبی وچ

ہونیاں چاہیدیاں نیں۔“ (16)

چاچے ابوطالب نے آپ ﷺ دی پرورش پہلے توں ڈھیر چوکی آدر بھال شروع کردتی تے کافراں اگے اک کندھ بن کے آپ ﷺ دی حفاظت کردے رہے۔ حضور پاک ﷺ دے جوان ہوندیاں آپ ﷺ دی سچائی تے امانتداری دی شہرت پورے مکے وچ پھیل گئی۔ آپ ﷺ دی عیاں توں پاک اعلیٰ حیاتی، صادق تے امین دالقب، خانہ کعبہ دی اُساری، حضرت آدمؑ، حضرت ابراہیمؑ، حضرت اسماعیلؑ تے فیر حضرت محمد ﷺ تک دے دور دیاں معلومات۔ نبی پاک ﷺ دا حجر اسود نوں سب قبیلیاں نال مل کے خانہ کعبہ وچ رکھنا، مظلوم، غریب لوکاں دی مدد لئی معاہدہ ”حلف الفضول“ حضور پاک ﷺ دا حضرت خدیجہؓ داملالے کے تجارت لئی جانا، حضرت خدیجہؓ دا آپ ﷺ دی سچائی تے ایمانداری توں متاثر ہو کے نکاح دا پیغام بھجوانا۔ آپ ﷺ دا ویاہ ہونا، آپ ﷺ دے چار دھیاں تے ۲ پتر سن۔ حضرت خدیجہؓ آپ ﷺ دی زوجہ بہت مالدار خاتون سن۔ ویاہ توں فوراً بعد اوہناں اپنا سارا مال مسکیناں، یتیمیاں تے غریباں وچ ونڈ دتا۔ ایہناں سب واقعاں نوں اقبال نجمی ہو راں ڈھیر خوش اسلوبی نال بیان کیتا اے۔

”سیرت حضور ﷺ دی“ خصوصاً بالاں واسطے لکھی گئی۔ بچیاں نال پیار دے سرنوایں پیٹھ حضور ﷺ دی حیاتی وچ

بچیاں نال پیار تے محبت دی اہمیت نوں اُجاگر کیتا گیا اے۔ آپ بچیاں نوں بے حد پیار کردے، اوہناں نال خوشی خوشی

ویلا لنگھاندے، بچیاں نال سلام وچ پہل کردے۔ آپؐ روزمرہ دے کماں وچ بڑی شفقت نال بچیاں دی تربیت کردے۔ وضو کرنا، نماز پڑھنا، کھانے دے آداب، گھر آن جان دے آداب، سواری دے آداب دسدے۔ آپؐ دی ساری حیاتی بچیاں نال لاڈ، پیار تے محبت نال بھری پئی اے۔

”بچیاں نال حضور ﷺ دی محبت دا کوئی حساب نہیں لایا جاسکدا۔ اک دیہاڑے آپؐ نے اک چھوٹے جیبے بچنوں گلی وچوں لنگھدیاں ویکھیا۔ اوہ ماڑا جہیا سی تے اوہدے کولوں کچھیا کہ توں اپنی ایہو جیہی حالت کیوں بنائی ہوئی اے۔ اوس منڈے دیاں اکھاں وچ اتھرو آگئے۔ اوہ آکھن لگا۔ میرے ابا جی فوت ہو گئے نیں۔ کئی دنوں توں بھکھاواں تے مینوں ڈھڈ بھر کے کھانا نہیں لکھیا۔ آپؐ نے اوہدا حال سنیا تے آپؐ دیاں اکھاں وچ اتھرو آ گئے۔ آپؐ اوس منڈے نوں اپنے گھر لے آئے۔ اوہنوں اپنے ہتھیں کھانا کھوایا تے پان لئی لیوے وی دتے۔“ (17)

آپؐ نوں اپنے پتر ابراہیمؑ نال بے حد محبت سی جیہڑے 16 مہیناں دی عمرے وچ وفات پا گئے۔ آپؐ دوہتریاں سیدہ کائنات حضرت فاطمہؑ دے دونوں پتراں حضرت امام حسنؑ تے امام حسینؑ نال بے پناہ محبت کردے سن۔ آپؐ فرماندے ”اے رب توں اوہناں نوں اپنا پیارا رکھ جیہڑا حسینؑ نوں پیارا رکھدا اے۔ ایس لئی کہ حسینؑ میتھوں اے تے میں حسینؑ توں آں۔ حسینؑ آپؐ دی گودی وچ لمے پئے انگوٹھا چمدے رہندے۔ آپؐ اوہناں نوں چمدے چھاتی نال لاندے۔ آپؐ دی غیراں تے کافراں دے بچیاں نال بے حد محبت وی مکے وچ بہت مشہور سی۔

نبی پاکؐ دا گھر آنا، حضرت خدیجہؓ دا اوہناں نوں تسلی دینا، آپؐ دا ورقہ بن نوفلؓ نوں ملنا۔ اوہناں دا آپؐ نوں چہرا عدل امین بارے دسنا، حضرت خدیجہؓ دا فوراً کلمہ پڑھ لینا، نبی پاکؐ دا لوکاں نوں ربی حکم ول بلانا، برائی توں روکنا، نیکی دی تعلیم دینا، حضرت ارقمؓ دے گھر نوں پہلی درس گاہ بنانا۔ فیر نبی پاکؐ دے لوکاں نوں اسلام دی کھلی دعوت دینا۔ اپنے خاندان والیاں نوں اسلام دی کھلی دعوت دینا، اپنے خاندان والیاں نوں دعوت اسلام دینا، حضرت علیؑ دا بچیاں وچوں سب توں پہلے اسلام قبولنا۔

حضرت حمزہؓ تے حضرت عمرؓ دے اسلام لیاون نال آپؐ نوں بہت حوصلہ ملیا تے مسلماناں دی طاقت وچ بہت

وادھا ہویا۔ مسلماناں تے کافراں دے ظلم و ستم نے روز بروز ودھدے گئے۔ ایہہ دے حکم نال مسلماناں دی حبشہ ول پہلی ہجرت دا واقعہ، حضورؐ تے آپ دا خاندان گھائی وچ، طائف داسفر، لوکاں دا آپ نوں لہولہان کر دینا، نبوت دے دسویں سال معراج دا واقعہ، حضرت ابو بکرؓ دا ایہدی تصدیق کرنا، حضور دی مدینے نوں ہجرت مدینے والیاں دا گیت گاکے نبی پاکؐ دا استقبال، مدینے وچ آکے مسلماناں سکھ داساہ لیا۔ سب واقعاں نوں ڈھیر سوہنے ڈھنگ نال سیرت نگار نے پیش کیتا۔ کافراں دا مدینے تے چڑھائی کرنا، ۲ ہجری وچ بدر دی لڑائی، فیر احد دی لڑائی، یہودیوں دی اسلام دشمنی، نیکیاں دا قتل، خندق دی لڑائی، مکے دی فتح، قبیلہ ہوازن تے تقیف نال لڑائی، تبوک دی لڑائی ورگے واقعات نوں بچیاں لئی بے حد وضاحت و بلاغت نال بیان کیتا اے۔ حضور ﷺ دا 10 ہجری آخری خطبہ تے خطبہ حج وچ وڈیاں تے بچیاں لئی دستور حیات موجود اے۔

رب تعالیٰ دا آپؐ تے کروڑا سلام تے رحمتاں نازل ہون۔ مصنف نے بہت شاندار طریقے نال بچیاں لئی سیرت لکھی تے اپنے مقصد وچ کامیاب رہے۔ سیرت دی کتاب ”سب توں وڈے انسان“ حکیم محمد سعید نے مرتب کر کے ہمدرد فاؤنڈیشن کراچی ولوں 1991ء وچ چھپوائی۔ ایسے سال ایہدا پنجابی ترجمہ پنجابی ادبی بورڈ ولوں کیتا تے چھاپیا گیا۔ 52 صفحیاں دی چھوٹے سائز دی ایہہ کتاب بنیادی طور تے بالائے لکھی اے تاں بے نبی پاک ﷺ دی پوتر حیاتی توں اوہناں نوں متعارف کروایا جائے تے نبی کریم ﷺ دے اُسوہ حسنہ تے چل کے بچے اپنیاں زندگیاں سنوار سکن۔ سیرت دے تمام واقعات بچیاں دی عمر تے سمجھ دے مطابق چنے گئے نیں۔ کتاب نوں مکمل سیرت نہیں آکھ سکدے۔ حکیم سعید موجب:

”ایہ تاں ناممکن اے کہ حضور ﷺ دی سیرت تے کردار دا اچھا نقشہ لکھیا جاسکے
جیہڑا مکمل تے بھرواں ہووے تے آپ ﷺ دے کمان تے فرماناں وچ
جیہڑی سوچ لکھی ہوئی اے، اوہنوں پوری طرح سمجھیا جاسکے پر اک مسلمان
ہون پاروں ساڈا جتن ہونا چاہیدا اے کہ ایس جنائی ہو سکے۔ آپ ﷺ دی
سیرت نوں پڑھیے تے سمجھیے۔“ (18)

بالاں لئی لکھی جان والے کتاب دے سرنوویں وی چھوٹے چھوٹے تے بچیاں دی فہم دے مطابق چنے گئے۔
پیارے نبی ﷺ دی پوتر حیاتی، پیارے نبیؐ دے اخلاق، پیار محبت، خوش مزاجی، مستقل مزاجی، نرم مزاجی، عدل تے

انصاف، عاجزی تے انکساری، سادگی تے خلوص۔ رسول محتشم دی حیاتی دیاں ایہناں تمام خوبیاں توں سبق حاصل کر کے نویں نسل اعلیٰ اخلاق نوں اپنا کے معاشرے دا چنگا شہری بن سکدی اے۔ ایہہ خوبیاں اوہناں نوں سابقہ انبیاء کرام توں ممتاز کردیاں نیں۔ اللہ پاک نے آپ دے خُلقِ عظیم بارے آپ فرمایا اے۔

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ (سورہ قلم-۴)

ترجمہ: تے تحقیق تسیں بڑے خُلق تے پیدا ہوئے ہو۔

خود حضور ﷺ فرماندے نیں۔

بعثت لا تَمِمُّ مَكَارِمُ الْأَخْلَاقِ

”میں محاسن اخلاق کی تکمیل کے لیے بھیجا گیا ہوں۔“ (19)

حضرت سعد بن ہشام بن عامر نے حضرت عائشہ صدیقہؓ توں آنحضرت دے خُلق بارے دریافت کیتا تے حضرت عائشہؓ نے فرمایا۔

”کیا تو قرآن نہیں پڑھتا“ حضرت سعد نے جواب دیا۔

کہ ہاں یہ سن کر حضرت خدیجہؓ نے فرمایا کہ:

”نبی پاکؐ کا خُلق قرآن تھا۔“ (20)

حضرت عائشہؓ مزید فرمادیاں نیں۔

”کوئی شخص اچھے خُلق میں آنحضرتؐ جیسا نہ تھا۔“ (21)

آپ اللہ دے سچے نبی نیں۔ آپ نماز وچ آپ دُب جاندے۔ آپ نے نماز نوں مومن دی معراج آکھیا۔ اللہ تعالیٰ نے نبی کریم ﷺ نوں آخری نبی بنا کے دنیا تے گھلیا تے اپنی نعمت انساناں تے پوری کردتی۔ سادگی تے عاجزی دا منبع، نادار تے مسکین لوکاں دا خیال رکھدے۔ حکیم سعید لکھدے نیں۔

”اُنچ تاں اللہ تعالیٰ نے آپ نوں سبھناں انساناں لئی شفیق بنایا سی پر بالاں

اُتے آپ اچھی شفقت دا اظہار فرماؤندے تے کئی طرحاں اوہناں دی دلجوئی

کردے۔ اُنچ جا پدا سی کہ آپ دے پاک دل وچ بالاں لئی شفقت تے محبت

دا سمندر اے جوٹھاٹھاں مار رہیا اے۔“ (22)

آپؐ دی سچائی، معاملے وچ کھرے، برائی دے بدلے بھلائی، برداشت تے تحمل، بدزبانی توں نفرت، حیواناں اتے شفقت، وعدے دی پابندی، مہمان نوازی تے سخاوت ورگیاں خوبیاں کتاب وچ موثر تے دلکش انداز نال بیان کیتا گیا اے جیہڑیاں سیرت دیاں عام کتاباں وچ گھٹ ملدیاں نیں۔ حکیم سعید لکھدے نیں:

حضرت انسؓ فرماندے نیں کہ میں دس ورھے آپؐ دی سیوا وچ رہیا۔ ایس مدت وچ آپؐ مینوں کدی جھڑکیا وی نہیں۔ آپؐ بڑی نرم گل فرماندے۔ کسی

نوں مندانہ بولدے تے نہ کسے لئی بددعا کردے۔“ (23)

کتاب دے اخیر وچ حدیثاں توں اخذ کیتے گئے نتیجے بڑی جامعیت تے اختصار نال پیش کیتے گئے نیں۔ حکیم سعید ہوراں نبی پاکؐ دی حیاتی دے اوہناں پہلوواں نوں اُجاگر کیتا جہناں تے عمل کر کے بالاں دے نال نال ہر انسان معاشرے وچ مثبت قدراں نوں پروان چڑھا سکد اے۔ حضورؐ پر نور ساری دنیا دے انساناں لئی نمونہ بن کے آئے تے اپنی اُمت نوں دو جیاں اُمتاں واسطے نیکی دا نمونہ بنایا۔

”کملی والے دیاں اخلاقی تے روحانی قدراں ایڈیاں اُچیاں نیں پئی استھے

اچرج معجزے وی نظر آوندے نیں۔ ایہناں دا وجود نور وچ ڈھلیا نظر آوندا

اے۔ فرشتے حضورؐ پاک دیاں دربانیاں کردے نیں پر ایہناں ساریاں

اُچائیاں دے ہندیاں ہونیاں وی آپؐ دی زندگی اک عملی انسان دی زندگی

نظر آوندی اے۔“ (24)

حضورؐ پر نور ساری دنیا واسطے رحمت بن کے آئے۔ ایجاد دے ایس دور وچ زندگی انتشار دا شکار اے تے ایہ انتشار اخلاقی نوعیت دا اے۔ اوہ لوک انتشار توں بچ سکدے نیں جیہڑے آپؐ دیاں دسیاں راہواں تے چلن۔ اج اوہی دور اے جیہدے بارے دجال دے فتنے دے اشارے دتے گئے سن۔

بنی نوع انسان دی فلاح تے نجات دا اصل تے سدھارستہ اوہ اے جیہڑا حضورؐ نے دسیا جس اُتے حضورؐ چلے۔

مسلماناں واسطے نبی کریمؐ دی سنت دا اتباع فرض اے۔ مقدس تے متبرک فرض اوس ویلے احسن طریقے نال پورا ہوسکدا اے، جدوں ہر مسلمان مرد، عورت تے پچیاں نوں رسول مقبولؐ دی سیرت طیبہ دا مکمل عرفان ہووے۔

حوالے

- 1- ظفر مقبول میاں، النبی الکریمؐ، سائنس مولاشاہ ویلفیئر سوسائٹی گوجرانوالہ، فروری ۱۹۹۹ء، ص ۱۳
- 2- نعیم صدیقی، محسنِ انسانیتؐ، الفصیل ناشران و تاجر کتب اردو بازار لاہور، ص ۳۳، مارچ ۲۰۰۹ء
- 3- میاں ظفر مقبول، پورا ادب دا، لاہور، نیو بک پبلیش، اردو بازار، 1995ء، ص 114
- 4- خالد علوی، ڈاکٹر، انسان کامل، لاہور، الفضل ناشران و تاجر ان، 2009ء (طبع ششم)، ص 705
- 5- اوہی، ص 706
- 6- اوہی، ص 706
- 7- اوہی، ص 706
- 8- دلشاد کلانچوی، جڈاں رسول کریمؐ ننگر ہن، بہاولپور، سرانیکی لائبریری، 1976ء، ص 40
- 9- ریاض مجید، پروفیسر، ڈاکٹر، لاہور، ماہنامہ شام و سحر (سیرت نمبر)، جنوری فروری 1983ء، ص
- 10- حفیظ تائب، حضور پر نورؐ از اختر جعفری، لاہور، عزیز پبلشرز، 1981ء، ص 7
- 11- اختر جعفری، سید، حضور پر نورؐ، ص 23
- 12- عالیہ فروغ احمد، آمنہ دالال، فیصل آباد، چشتی کتب خانہ، ص 5
- 13- محمد اقبال نجمی، سیرت حضور دی، گوجرانوالہ، فروغ ادب اکادمی، 1985ء، ص 5
- 14- اوہی، ص 8
- 15- اوہی، ص 11
- 16- اوہی، ص 32
- 17- اوہی، ص 36
- 18- محمد سعید، حکیم، سب توں وڈے انسان، کراچی، ہمدرد فاؤنڈیشن، 1991ء، ص 2
- 19- نور بخش توکلی، سیدنا رسول عربیؐ، لاہور، الفیصل، 2005ء، ص 192
- 20- اوہی، ص 193
- 21- قاضی محمد سلیمان منصور پوری، رحمۃ اللعالمین، لاہور، الفیصل، 1991ء، ص 259

- 22 محمد سعید، حکیم، سب توں وڈے انسان، ص 39
- 23 اوہی، ص 15
- 24 عبدالکریم شمہ، سچی سرکار، لاہور، اعجاز ٹریڈرز، 1960ء، ص 181